

به نام خدا

درباره خشونت در اندیشه نظامی

دکتر نجیبه هنرور

(استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوی)

رویا اسمعیلی

سرشناسه	هنرور، نجیبه، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآور	مدارا و خشونت در اندیشه نظامی / مولفان نجیبه هنرور، رویا اسمعیلی- ۱۳۵۸
مشخصات نشر	تهران: نشر اتحاد، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۱۶۸ ص؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۹۷-۱۱۳-۶
وضعیت فهرست نویسی	فیپا
موضوع	نظامی، الیاس بن یوسف، ۹۵۳۰ - ۹۶۱۴ قی - نقد و تفسیر
موضوع	Nezami, Elias - ibn yusuf-- Criticism and interpretation :
موضوع	تساهل - جنبه‌های مذهبی - اسلام - خشونت
موضوع	Violence -- Toleration -- Religious aspects -- Islam :
بند دنگره	PIR۵۱۲۰/۸۹م۴ ۱۳۹۷ :
ردای دیوبی	۲۳/۸۱۶ :
شماره کتابخانه سی.مل	۵۱۶۲۵۵۴ :

مدارا و خشونت در اندیشه نظامی

دکتر نجیبه هنرور - رویا اسمعیلی

ناشر: اتحاد

چاپ و صحافی: فنی-ناشر

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۷

تیراژ: ۲۰۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

SBN. 978-600-197-113-6

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۷-۱۱۳-۶

دفتر مرکزی کتاب آیلار:

انقلاب، خیابان شهید منیری جاوید (اردیبهشت)، خیابان شهدای ژاندارمری شرقی، شماره ۱۴۶
(ساختمان آیلار) تلفن: ۶۶۴۰۱۲۵۵ - ۶۶۴۶۱۸۵۶ دورنگار: ۶۶۴۹۴۴۳۱

WWW: aylarbook.info

Email: aylarbook@yahoo.com

این اثر مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا الکترونیک عرضه کند تحت پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت..

۵	زندگی پیر گنج
۹	زندگی، آثار و اندیشه نظامی
۱۳	آثار نظامی
۱۵	ویژگی‌های شعر نظامی
۱۸	اندیشه‌های نظامی
۲۱	نظامی و پادشاهان
۲۲	اندیشه‌های نظامی
۲۳	نظامی و انسان
۲۵	مفهوم مدارا
۲۷	مدارای سیاسی
۲۸	مدارای اخلاقی و رفتاری
۲۹	مدارای اجتماعی
۳۲	تقسیم بندی مدارا از دیدگاه لرد اسکامن
۳۳	مدارا از منظر روان شناسی
۳۳	مدارا در آیات قرآن و آموزه های اسلامی
۳۸	جایگاه مدارا در ادب فارسی
۴۱	مدارا در اسلام و اندیشه نظامی
۴۲	مدارا در اسلام و اندیشه نظامی
۴۳	مدارا و جایگاه عدالت
۵۲	عدل یعنی دین پروری
۵۳	مدارا و عدالت حاکمان
۵۴	مدارا و ستمگری

۵۴	مدارا و عدالت سیاسی
۶۱	مدارا و اخلاق
۶۵	وفاداری
۶۵	وفاداری خصیصه ی بارز پیامبر اکرم (ص)
۶۵	وفا اولین صفت معشوق
۶۶	شکایت نظامی از رسم بی وفایی در جامعه
۶۷	وفاداری اساس زندگی خانواده است
۷۲	وفاداری ویژگی ممدوحان نظامی
۷۴	مدارا و کم آزار
۷۸	مدارا و بخشش
۸۲	مدارا و یاری و همیاری
۸۷	مدارا و صبر
۹۵	مدارا و امنیت
۱۱۱	مدارا و تفکر عقلایی
۱۱۵	مدارا و اعتماد
۱۲۰	مفهوم خشونت
۱۲۴	خشونت در آیات قرآن و آموزه های اسلامی
۱۲۸	جایگاه خشونت در ادب فارسی
۱۳۰	خشونت در اسلام و اندیشه نظامی
۱۳۵	خشونت رفتاری
۱۴۱	جنگ و کشتار
۱۴۹	زنان و خشونت
۱۵۳	خشونت کلامی
۱۵۵	خشونت مثبت
۱۵۹	فهرست منابع

ادبیات منظوم و مثنوی ما مشحون از مفاهیم اخلاقی متعدد است. شاعران و نویسندگان در شعر خود به تبلیغ بسیاری از آموزه‌های اخلاقی پرداخته‌اند؛ نکات مثبت اخلاقی را ترویج داده و از نکات منفی منع کرده‌اند. همچنین در سیره معصومین تأکید فراوانی به رعایت مسائل اخلاقی و خودداری از مسائل غیر اخلاقی شده است، مدارا و خشونت یکی از این مفاهیم اخلاقی هستند که در سیره معصومین و شاعران مکرر مورد توجه قرار گرفته است.

آنچه در این مقاله قابل توجه می‌تواند نوع نگرش شاعران و معصومین (ع) به این دو شاخص اخلاقی است. تأکید معصومین، بیشتر بر مدارا و خشونت مثبت است. علامه محمد باقر مجلسی در «تذکره معصومین» (ع) مقابل بادی است که تاریخ گناه را بیان آن است. به عقیده معصومین (ع) مسلمانان وظیفه دارند در امر بین، اهل مدارا باشند. امام صادق (ع) می‌فرماید: اگر می‌خواهی در جامعه محترم باشی و همه به دیده اکرام به تو بنگرند نرم خو و مدارا باش. اما معصومین ما مطلقاً بر مدارا قائل نبودند؛ چنانکه پیران احسان بخش در مقاله خود می‌نویسد: علی (ع) نه، تن به اصالت مطلق تساهل می‌دهد و نه، بر اصالت مطلق خشونت صحه می‌گذارد. علی (ع) به اصالت مدارا و خشونت بر محور عدالت «تن می‌دهد؛ یعنی «وضع کل شیء فی موضعه». آنگاه که عدالت مقتضی مدارا باشد و بدون استفاده از خشونت احقاق حق ممکن است، مدارا می‌کند و هرگاه راه مسدود شود، با رعایت مراتب و مصالح، اعمال خشونت عادلانه، نه خشونت حیوانی و بی قاعده می‌کند. چرا که قبح خشونت اگر چه در شرایط

عادی، مستند به عدم تناسب آن با طبع مردم می‌شود، اما مناسط شرعی و عقلی برای تحریم خشونت در واقع، حریم عدالت و حقوق الهی مردم است که کمترین تجاوز به حریم مادی یا معنوی شهروندان جامعه اسلامی و صدمه زدن به آنان را ممنوع می‌سازد. بنابراین «قبیح خشونت» مستند به قبیح ظلم و بی عدالتی می‌گردد؛ از این جهت، مدارا نیز اگر در شرایطی مصداق ظلم شود، با همان استدلال قبیح خواهد بود. بر اساس منابع دینی معصومین (ع) ضمن اینکه بر مدارا و تسامح تأکید داشتند، در صورت نیاز در خشونت افراط نمی‌کردند. گروهی از شاعران با هرگونه مدارایی مخالفند و گروهی موافق آنند. در برابر، عدالت از نوع خشونت‌پیزارند و گروهی خشونت را با بار معنایی مثبت و منفی تمایز می‌نهند. نظامی از جمله‌ی شاعران توانمندی است که در سرای دیوان خود ندای مودت و صلح طلبی سر می‌دهد، نوع دوستی و ستایش ورزی را ارج می‌نهد و صداقت و اخلاص را شرط برقراری فرهنگ را در جامعه می‌داند. نظامی مرد مهر و مهرگستری است. آنچه روح وی ارضا می‌کند، مدارای بین انسان‌ها است و از این جهت نظامی پیرو است از معصومین (ع) است. او حتی با معشوق هم تا پایان عمر، سر مدارا دارد. خشونت نیز در دیوان وی انعکاس وسیعی دارد. جنگ، کشت و کشتار، کینه‌جویی و... از شاخص‌های خشونت در شعر نظامی هستند که این پدیده خاص شاعر مطرح شده‌اند.

بررسی مقوله مدارا و خشونت در سیره معصومین (ع) و شعر نظامی، گوشه‌ای از روح پر عطف و مسلمانانی را برای ما آشکار می‌سازد. و همچنین عنایت نظامی را به سخنان گهربار پیشوایان اسلام، نشان می‌دهد و علاقه مندان را ترغیب به دقت در مباحث اخلاقی می‌کند و آنان را به اهمیت نقش این شاخص‌ها در جامعه رهنمون می‌شود.

در کلام گهر بار معصومین (ع) بر مدارا و تساهل بیشتر از خشونت تأکید شده و هرجا سخن از خشم است، تأکید بر کنترل خشم شده است. و خشونت در کلام آنها بیشتر برای دفاع از دین اسلام و احقاق حقوق مظلوم و برقراری عدالت، توصیه شده است.

در اشعار نظامی، بسامد اشعار با موضوع مدارا نسبت به موضوع خشونت بالا است و این امر نشان دهنده این است که شاعر در طاولات شاعری خود دغدغه گسترش فرهنگ مدارا را در شعر خود داشته است و آن جا که از خشونت سخن گفته، تأکید بر این اصل داشته است که مردم عصر خود را از خشم و خشونت منع کند و زمانی که در جامعه جایز دانسته که ظلمی یا ستمی در حق کسی رود.

نظامی در خلال اشعار عمالقا و حکیمانه خود به صورتی ظریف بر «سفارش به مدارا و خودداری از خشونت» به پیروی از معصومین (ع) تأکید کرده که از جنبه های زیادی مثل اخلاق، کم آزاری، بخشش، همکاری، صبر، امیدواری، امنیت، تفکر انتقادی، اعتماد، جنگ و کشتار و خشونت با زنان و خشونت رفتاری؛ در این کتاب بررسی می شود.

در ضمن شایان ذکر است که برخی از ملاحظات اختصاری در متن کتاب آمده که عبارتند از:

خ.ش: خسرو و شهربان

ه.پ: هفت پیکر

ا.ق: اقبال نامه

م.ا: مخزن الاسرار

ل.م: لیلی و مجنون

ش.ن: شرف نامه

ع: علیه السلام